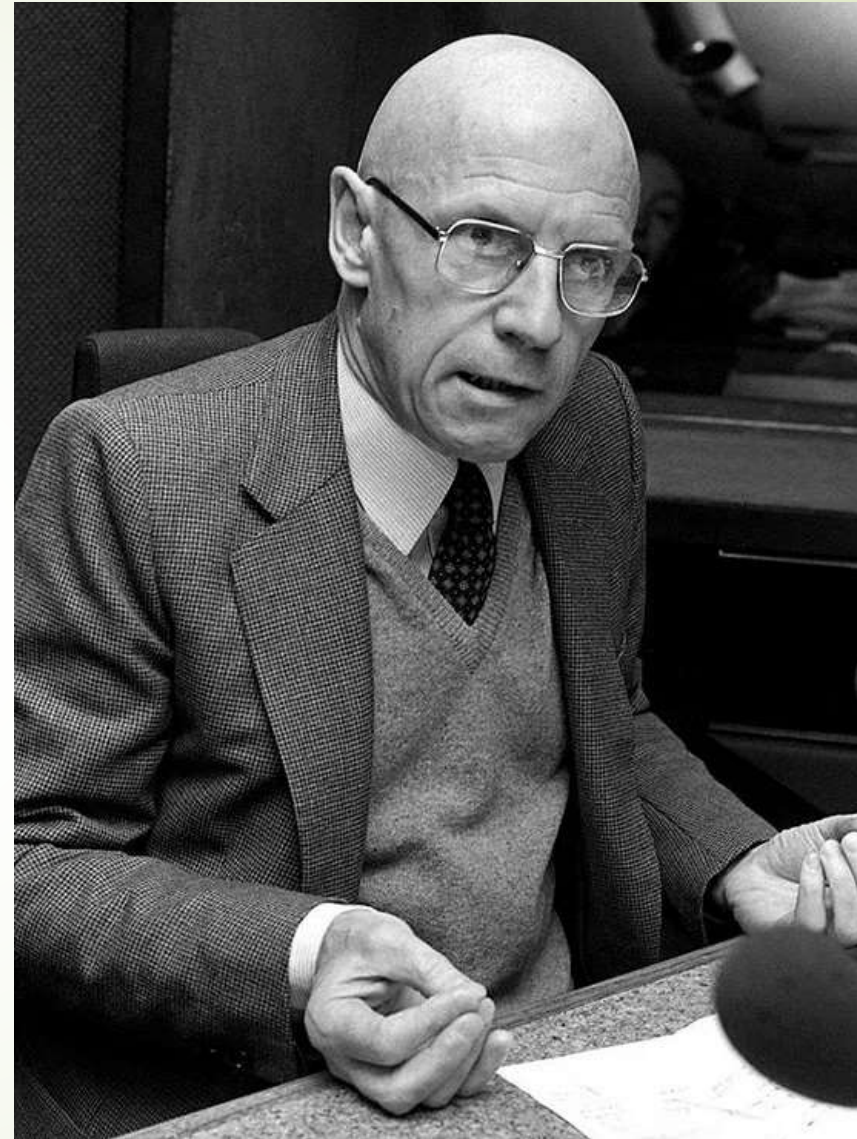

ПОЛЬ МИШЕЛЬ ФУКОНЫҢ
“БИЛІК” ҰҒЫМЫ

Поль Мишель Фуко (1926-1984 жж) - француз философы, мәдениет теоретигі және тарихшысы, француз структурализмінің көрнекті өкілі.

Ол Францияда бірінші психоанализ кафедрасын құрған, жоғары қалыпты мектепте және Лилль университетінде психология оқытушысы болған, ал Колледж де Франстың ойлау жүйесі тарихы кафедрасын басқарған. Францияның Швециядағы, Польшадағы және Германиядағы мәдени өкілдіктерінде жұмыс істеген. Мишель Фуко антипсихиатрияның ең танымал өкілдерінің бірі болып саналады. М. Фуконың әлеуметтік ғылымдар, медицина, түрме, жындылық және сексуалдылық туралы кітаптары оны XX ғасырдың ең ықпалды ойшылдарының біріне айналдырды.

- Билік – Мишель Фуконың генеалогиялық әдісінің орталық ұғымдарының бірі. Билік ұғымы оның «Сексуалдылық тарихы» атты көп томдық еңбегінің бірінші томында ([фр.](#) *Histoire de la sexualité, vol. 1: La volonté de savoir, 1976*), «Сексуалдылық диспозитиві» бөлімінде барынша егжей-тегжейлі сипатталған.
- М. Фуконың идеяларында билік еркіндіктің қарапайым шектеушісі, оны жүзеге асыру шекарасы болып саналады.

«Билік барлық
жерде; ол барлығын
қамтитындықтан
емес, ол барлық
жерде
көрінетіндіктен»

Мишель Фуко

М.Фуко бойынша билікті келесідей көрсетуге болады:

Қадағалауды жүзеге асыру.
Нысан көрінетін болуы керек;

Объектіге қатысты жүргізілетін
тәртіптік іс-әрекеттер;

Дененің өзі объект болып
табылады;

Арнайы жобаланған кеңістік;

Білім билікпен тығыз
байланысты.

- ❖ Жоғарыда аталған формадағы билік ең алдымен ауруханаларда, түрмелерде және оқу орындарында көрсетіледі. Түрме - билікті жүзеге асыру үшін тамаша кеңістік. Белгілі бір түрде ұйымдастырылған түрмелердің үй-жайлары тұтқындарды (билік объектілерін), тәртіптік тәжірибелерді қадағалауға мүмкіндік береді. Мұндай түрменің идеалды көрінісі – паноптикон немесе паноптикум болып табылады.
- ❖ Паноптикон немесе паноптикум – (еж. грек тілінен «бәрі» + «көрінетін»), бұл сөздің бір мағынасы - гипотетикалық түрде бір адам, яғни бір басқарушы - жетекші басқаратын және қадағалайтын режимдік мекеменің, идеалды түрменің немесе жұмыс үйінің жобасы. Жобаны ағылшын философы және әлеуметтік теоретигі Джереми Бентам жасаған, сонымен қатар Д. Бентам осы түрменің жобасы үшін арнайы қылмыстық іс жүргізу базасын жазған.

-
-
- ▶ Паноптикон немесе паноптикум әлеуметтік шындыққа мөлдірлік қасиетін береді де, бірақ биліктің өзі көрінбейтін болады. М. Фуко паноптиконның бастапқыдан көптеген қоғамдық институттар үшін үлгі болғанына назар аударады және одан қызметтің барлық түрлерін басқарудың әдістемесін көреді. Белгілі бір жолмен ұйымдастырылған түрмелердің үй-жайлары тұтқындарды (билік объектілерін) барынша қадағалауға мүмкіндік береді. М. Фуко «тәртіптік арманның» мысалын келтірген, ол биліктің көрінбейтін болып қала отырып, бәрін көруге және анонимді болып қала отырып, барлығын ескеруге деген ұмтылысын бейнелейді, мұнда паноптикон қалыптасатын адамдардан тыс және одан тәуелсіз қолданылатын құрал ғана емес, билік қатынастары, сонымен бірге биліктің ұйымдастырылуы мен жұмыс істеу тәсілі. М. Фуко паноптикон жобасынан тәртіптік билік принциптерінің ең шоғырланған көрінісін көрген.

Билікке тән қасиеттер:

Билік қарым-қатынастың басқа түрлерінде (экономикалық, теориялық, отбасылық, мәдени, жыныстық) сыртқы жағдайда орын алмайды, дегенмен, ол қарым-қатынастардың құрамына кіреді.

Билік қатынастары «бағытталған әрі субъективті емес», яғни олардың әрқайсысы белгілі бір мақсатты көздеп, есепке негізделіп әрекет етеді, бірақ бұл мақсат әлдебір жеке субъектінің шешімінен туындамайды. Билік анонимді, оның барлық қоғамдық және мемлекеттік аппараттарды басқаратын «штабы» немесе тобы жоқ. Кез келген күш қайраткерінің немесе биліктің тәжірибесі де, өз кезегінде, оларды басқаратын билік қатынастарына толы және бұл үрдіс шексіз.

Билік әрқашан қарсылықты қоса қамтиды, сондықтан қарсылық билікке жат нәрсе емес: «Қарсылық нүктелері билік желісінің барлық жерінде кездеседі»

Билік пен Қарсылық

► Билікке қарсылық дәл биліктің өзімен бірдей құрылымға ие: дәл локализацияланған емес, көптеген орталықтардың құрылымы. Егер билік субъектіні басатын және анықтайтын диспозитивтерді – аппараттардың «біркелкі емес ансамбльдерін» ұйымдастыратын болса, онда субъект әрқашанда осы аппараттар арқылы оларға қарсы тұрып, саналы түрде пайдалана отырып, жекелену мүмкіндігіне ие болады.

Билік пен Дискурс

- ▶ Фуконың дискурсы – бұл билік оның көмегімен және оған қатысты тікелей жүзеге асатын нәрсе. Бұл «сөйлеу, мәтіндер және тәжірибелер» желісі және субъект тиісті дискурста (экономикалық, жыныстық және басқа да көптеген жеке дискурстар) белгілі бір орын алу арқылы ғана басқа субъектімен қарым-қатынасқа түсе алатындай етіп ұйымдастырылған. Осылайша, әлеуметтік қарым-қатынас жолында индивидуалдылық, экспрессия, билікпен қарым-қатынас сөзсіз. Дискурстағы әртүрлі элементтердің таралуын (жасырын, айқын, басым, пассивті) зерттеуге болады. Бұл зерттеу дискурстық талдау деп аталады.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗГА РАХМЕТ!

Орындаған: Сариева П.М.